

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Poezija – idėjų erdvė

Duobelės alyvos.

Algio Vaškevičiaus nuotr.

Šiųmetinio Poezijos pavasario laureatas Kęstutis Navakas išsitarė, kad seniau į Kauno Lakštingalų slėnį, apdovanojant Poezijos pavasario laureatą, suplūsdavo minios žmonių, ir tas minios antplūdis beigi entuziazmas jam atrodęs kažkoks savotiškas, sektantiškas. Dabar, pasak poeto, euforijos ieškančių žmonių sumažėjo, ir poezijos ateina pasiklausyti tie, kuriems ji reikalinga. Ir visiškai nesvarbu, didelis jų būrys ar mažas – poezijos skaitytojai tiek pat nesvarbūs statistinių vienetų schemoms ir reitingavimo lentelių specialistams, kiek ir tos lentelės bei tie specialistai – poezijos mėgėjams.

Tai nereiškia, kad poezijos skaitytojai – padebesiais skraidantys, tokie truputį trenkti ir nemokantys žemės paviršiumi vaikščioti žmonės. Yra tarp jų puikiai susigaudančių šios žemės reikaluose – ir politiniuose, ir kultūriniuose, ir visokiuose kitokiuose, ir logiškai maistančių, ir kryptingai dirbančių. Poezija gi nėra būrimas iš kavos tirščių ar populiarioji psichologija, – pastarojoje, man regis, kaip tik ir galima padebesiais skraidyti, kitaip tariant, kalbėti daug, o nepasakyti nieko. Poezija – loginės minties ir struktūros, metaforos ir vaizduotės disciplina, būtent – disciplina, o ne šnekėjimas apie viską ir nieką, pasitelkiant gražius ir jausmingus žodžius. Nenustebčiau, jeigu taip galvotų neretas mūsų politikas arba šiaip svarbus valstybės žmogus – jų retai tesulauksi poezijos skaitymuose.

O juk iš geros poezijos ne vienas jų galėtų pasimokyti žodžio meno (politikų kalba neretai susilaikiau priekaištų dėl savo skurdumo ir primityvumo), taip pat – ir žodžio drausmės, nes juk ne poetai, o politikai kur kas dažniau naudojami tuščio ir gražaus kalbėjimo maniera. Poezija savo metaforiškumu ir autentiškos vaizduotės galia išpūdinga kaip idėjų erdvė – bet mūsų politikai idėjų ieško tuščiose ir bevaisėse savo plepalų ir išvaizdavimų dykrose, tad argi nuostabu, kad nieko neranda, kad idėjų stygius – plika akimi matomas.

Kita vertus, dabar madinga literatūra, kurioje turi būti daug informacijos, gerai sukalti dialogai, siužetas, dinamiškai išrutulioti įvykiai, saikingai paberta kokių egzotiškumų ir pan. Madinga tai madinga, ką čia besiginčysi. Bet argi proza turi pavirsti tokia pat bevandene dykra, kaip mūsų medijų tauškalai ir plepalai?.. O kas gi ją apsaugotų nuo tokio pavojaus?.. Ne kas kita, o poezija – tiksliau, poetinės metaforos, gaivališko, su mitu, su daina ir su giesme glaudžiai susijusio poezijos kalbos ritmo išsaugojimas. Sakyčiau, ne tik su daina – ir su malda, kuri tokia panaši į giesmę.

Jeigu mūsų knygos neteks šitų dalykų, tai labai gali būti, kad ir pačių knygų netrukus nebeapsigėsim. O kam jos bus reikalingos, jeigu nebeatskleis kalbos ir žodžio stebuklo, kuris nuveria šiurpu, apstulbina nuojauta ir priartina prie mūsų seniausių laikų geriau negu vadovėliuose pateikta informacija. Juk žmogus turi ir emocinę atmintį, kitaip tariant, senovės giesmių ir himnų grožis niekur neišnyko iš jo atminties, galbūt yra tik labai giliai paslėptas, užverstas nereikalinga informacija ir žiniomis, kuriomis kažkodėl mes labiau linkę didžiutis, nei estetinė kalbos pajauta ir archajišku jos gyvybingumu.

Poezija bus gyva tol, kol bus nors vienas žmogus, atsimentantis, iš kokių gelmių ji kilo ir kaip kūrėsi kartu su pasauliu, veržėsi su ugnikalniais ir slūgo su slėniais, krito ugnies lietumi ir sklėdėsi su pirmaisiais žiedais, kaip atvėrė žmogaus lūpas didžiai jo nuostabai ir vienišumui išdai nuoti, meilei ir sielvartui išgiedoti.

Renata Šerelytė

KALBA IR MUZIKA

(...) Viską jaučia paukštis ar žuvis,
Tik ištart nemoka mums, išvis
Jie nemoka pasakyti mums,
Kad vanduo ar oras susidrums,
Kad sutems ar saulė patekės,
Kad numirti ar užgimt reikės.

Mes – už juos kalbėti pašaukti
Žemei, saulei, vasaros naktį
Pašaukti kalbėti, apsaukt
Dangų, žemę, žvaigždę, jos akis,
Tas rugių, rudų gėlių spalvos,
Kaip ir mūsų – markstosi vos vos,
Regi paukštį, skriejančią toli...

Mano broli, džiūgauti gali!
Mums kalba ir judesiai duoti,
Kad stebėtus dangūs per aukšti,
Kad išreikšt galėtume jausmus,
Pavaizduoti tėviškę, namus,
Tėvą, motę, pusbrolius, save,
Žuviai plaukiant vandenų srove.

Tie vaizdai ir muzika – seni –
Danguje ir žemėj, vandeny.

Sigitas Geda

Ištrauka iš eilėraščio „Mamutų tėvynė“

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Poezija – idėjų erdvė • 2-as psl. Antanas Balašaitis. Kaip šauksi, taip atsilies • 3-as psl. Kęstutis Navakas. Poezija • 4-as psl. Vida Mažrimienė. Telesforas Valius: šimtmečio dialogai • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Didžiausias alyvų sodas Europoje ir paslaptingas miškas vilioja lankytojus • 6-as psl. Lidija Veličkaitė. Kova už Bažnyčios ir Tėvynės laisvę • 7-as psl. Eugenijus Ignatavičius. Paminklas Žemaičių būrio partizanams • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: A. Saudargo knyga „Apie tautą ir jos valstybę“ • Jonui Aisčiui – 110

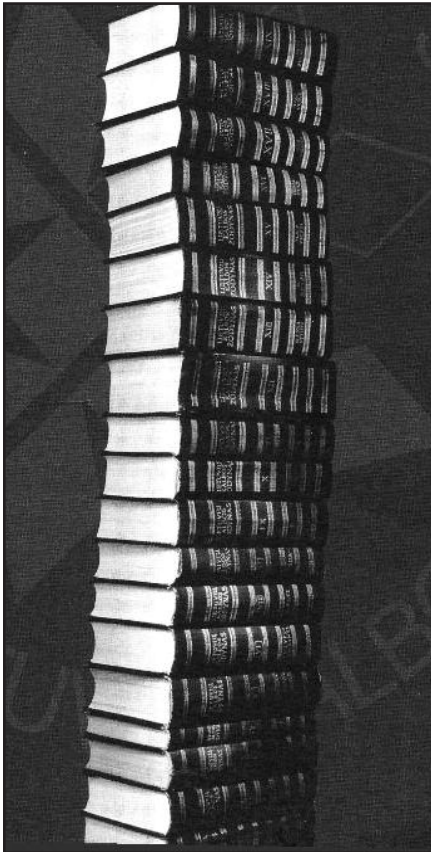

Kaip šauksi, taip atsilieps

Keletas kreipinių iš atsiminimų, Kristijono Donelaičio kūrybos ir didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“

Antanas Balašaitis

Prisimindami praėjusius Tarmių metus dar kartą pažvelkime į mūsų gimtosios kalbos turtus, jos puošmenas. Norėčiau atkreipti dėmesį į vieną iš jų – kreipinius.

Didysis lietuvių kalbos žodynas

Neišdyla iš atminties po aštuonerių metų tremties iš Sibiro grįžusios dėdėnos susitikimas tėviškėje. Su džiaugsmo ašaromis ji ištarė: *Tai gerai, sūnel, kad aplanki.* Tas susitikimas įamžintas didžiajame „Lietuvių kalbos žodyne“ mano užrašytu sakiniu. Dėdėnos pasisveikinimas (su nuoroda *Eržvilkas*) atsidūrė greta kitų panašių sakinių, iliustruojančių vyresnių žmonių maloninį kreipimąsi į berniuką ar vaikina: *Ažmiršau jau, sūneli, giedojau kadais Paberžė; Ėgi tu, sūniukas, ką tu darai?! Palūšė; Sūnelia, pasirūpink apie mane Kabeliai; Sūneliai, nadvokit Daugai.* Tokiu pat nuširdumu dvelkia ir senųjų religinių raštų kreipinys: *Sūneliai mano, nemylėkime žodžiu nei liežuviu, bet darbu ir teisybe* Baltramiejus Vilentas.

Tolimesnių giminių, kaimynų ar net svetimų žmonių kreipinys į jauną vyrą ar berniuką *sūnau, sūneli* atrodė savas, suprantamas ir natūralus. Ką jau kalbėti apie šį kreipinį, skambantį tarp pačių artimiausių, šeimoje: *Gerk, sūnulyti, gerk pienelį* Upytė; *Kažin, sūniukiuk, kad da išėitum pasižiūrėt, ar neatvažiuoja* Debeikiai; *Sūnutis, a užmigai?* Miežiškiai; *Kelies, sūnuti!* Janas Otremskis; *Sūneli, palauk!* Valkininkai. Mažybinių malonybinių priesagų šis kreipinys sušildytas ne tik tėvų kalboje, bet ir dainose: *Oi sūne, sūne, sūneli mano, kur jaunas josi, naktį nakvosi* Gervėčiai; *Ar tau, sūnelėli, mergelės vilioti?* Jonas Jablonskis; *Ženykis, sūneliau, bagotą šėirelę* Liudviko Rėzos dainos; *Vai sūnelia, sūnelia vaikelia, tu nueiki į žalią girelę* Jieznas; *Ar užaugsi, sūnužėli, ar užaugsi? Ar laikysi mane seną už tėvužėlį?* Antalieptė; *Oi sūnaiti sūnylaiti, ar grįši pas muni?* Simono Daukanto dainos; *Kelkis, mano sūnelėli, eik*

in žirgų stoinelę; Oi tai tau, sūnelėli, ne pas tėvelėli; Sūnytelėli, kada tu parjosi? Augusto Leskyno ir Karlo Brugmano dainos; *Ir išjokit, sūnutėliai, ant šešių kelaičių* Lietuvių Tauta; *Kelkit, kelkit, sūnylaičiai, nebėr seserėlės* Juškų dainos.

Tikiuosi, kad vyresni žmonės dar nepamiršo, o jaunos moterys ar merginos ir šiais laikais neišsigastų tokio kreipinio: *Atnešk, dukte, man gert!* Rudamina; *Na ko tu čia dabar, dukte, raudi?* Salamiestis.

O štai kaip kreipiamasi į dukteris šeimoje – ir kasdienius darbus dirbant, ir visokiais gyvenimo atvejais: *E, duktau, kur tavo verpimas?* Tverečius; *Paaušk, dukrel, už mane* Joniškėlis; *Duktul, nuvaikyk nuo stalo vištą* Rodūnia; *Mano duktau, klausyk* Jono Juškos žodynas; *O kur tu pasidėsi, duktau?* Žemaitė; *Būk geros širdies, duktau mano* Laurynas Ivinskis; *Oi duktyte, tu jaunoji* Adolfas Sabaliauskas; *Dukteri mano, pasakyk dukteriai savo, kad dukteries dukte (proanūkė) mane apraudotų!* Pagiriai. Tikras kreipinių grožis atsiskleidžia tautosakoje: *Kelkis, dukra jaunoja, vysta rūta žalioja; Dukteryte, netekėk, nors metelius palūkėk* Augusto Roberto Niemio ir Adolfo Sabaliausko dainos; *Kame buvai, dukteraitė?; Kur buvai, dukterėlė?; O duktau, duktau, dukrelė, kano sveteliai?* Juškų dainos; *Dukrele, vaikelėli, kieno žirgelį šėrei?* Kietaviškės; *Ei dukra, dukrytužėle, kam sėmi abrakūžėlį?* Juškų dainos; *Oi dukrute tu mano, jaunutėle tu mano, tu ilgai pamigai; Dukrytele muno, lelijele muno, eik į rūtų darželaitį* Simono Stanevičiaus dainos; *Tai netiesa, dukružė, tai netikri žodužiai* Simono Daukanto dainos; *Tai sugrižk, dukčiute, tai sugrižk, jaunoji* Anykščiai; *Da mano duktele, da mano mieloji, da mano uogaite!* Lazūnai.

Prisimenu ir pasveikinimą, išgirstą einant iš Marcinkonių į Kabelius. Sutikta senutė dzūkė į mūsų trijų aspirantų palabrinimą atsakė: *Sveiki, broliai!* Atsimindamas šią kelionę pagalvodavau, ar tai ne Martyno Mažvydo balsas iš pirmosios lietuviškos knygos: *Broliai, seserys, imkit mane ir skaitykit*, neužmirštas per kelis amžius ir plačiai paskleistas Maironio: *Čia broliai artojai lietuviškai šneka.*

Toks kreipinys Mažvydo tikriausiai pavartotas sekant apaštalų laiškais, dažnai jo skaitytais namie ir per pamokslus parapijiečiams: *Broliai, visi būkite mano sekėjai* Fil 3,17; *O jūs, broliai, nenustokite darę gera* 2 Tes 3,13; *Žinokite, mano mylimi broliai: kiekvienas žmogus tebūna greitas klausytis, bet lėtas kalbėti, lėtas pykti* Jok 1,19.

Nuoširdžiai į savo parapijiečius ir bažnyčioje, ir poemoje „Metai“ kreipėsi kitas Mažosios Lietuvos kūrėjas Kris-

tijonas Donelaitis. Kreipiamasi dažniausiai poemos veikėjų lūpomis. Štai pamaldusis Selmas įspėja dėl plintančių nedorybių: *Ak broleliai, išsibuskim irgi pajuskim, kaip visur išsižioję peklos plyšta bedugniai: vogt, klastot, šelmystes pramanyt, kekšaut bei Dievą paniekint; Ak, lietuvininkai, širdingi mano broleliai, ben nesilyginkim akliems šio svieto bedieviams.* Pričkus ragina kaimynus neužmiršti padegėlio: *Ak mano kaimynučiai, ak širdingi broleliai! Aš dėl Dievo jus meldžiu – n' užmirškite* Krizo. Tarsi apibendrinta poeto užuojauta niekinamiems ir skriaudžiamiems būrams išreikšta sarkastišku Selmo atodūsiu mirus primuštam Pričkui: *Tai broleliai, tai visa šio svieto malonė! Tiek nusipelnom, kad viernai atliekame slūžbą.*

Į savo pašnekovus kaip į artimus žmones kreipiasi ir kiti „Metų“ veikėjai, kad ir Enskys, gailėdamas nudilusio peilio: *Ak brolau, šio stungio, šio nudilusio stungio aš taip gailiuos, kad kartais verkt nesiliauju.* Šį kreipi-

Žodynininkai su instituto direktoriumi Aleksandru Vanagu, 1978

nį vis įterpia ir Krizas, pasakodamas apie savo gyvenimą: *Aš, girdėk, brolau! Šią kiaušę žilą sulaukęs irgi nemaž ant svieto šiaip ir taip prisibandęs, daug dyvų ir daug naujienų tau pasakysiu; Tikt girdėk, brolau! kaip man biednam pasidarė.*

Tai gi krikščionybės pradininkų vartotas kreipinys, atėjęs į mūsų literatūrą su Mažvydu ir Donelaičiu, buvo gyvas ir dvidešimtojo amžiaus viduryje. Įprasčiausia jo vartojimo aplinka – šeimos kalba, tautosaka: *Taip tatai, broli baltasis!* Skaudvilė; *Sudie, broliai brolaitėliai* Strūnaitis; *Vai broli broli, broleli mano!* Daukšiai; *Ei brolau, broliukai mano!* Juškų dainos; *Dievas žino, brolyteliai, katruom keliu jojot* Viliaus Kalvaičio dainos; *Ei, broli, broli, brolytuži, ko graudžiai verki pas tėvužį?* Juškų dainos.

Peržengęs šeimos slenkstį brolis virsta apibendrintu kreipiniu į artimą, panašios padėties žmogų: *Su kirviu at-*

sargiau, broli! Ramygala; *Kodėl tu toks, brolau, nuliūdes?* Jonas Jablonskis; *Na, broliuk, ką dabar darysim?* Ramygala; *Pasitrauk nuo kelio, brolyti!* Panevėžys; *Brolaiti, paskolink man akėčias!* Karklėnai; *Broluti, kap laikais?* Miroslavas.

Kaip brolis, taip ir sesuo – namie kalbinta, dainose apdainuota, pasakose šaukta: *Ar žinai ką, sesuo?* Pilviškiai; *Mun rodos, seserėlės, kad jau būs mun šis jau tas paskutinis metelis* Žemalė; *Sudiev ir jūs, brangios seserytės raštai; Eisav, sesuo, į darželį* Klaipeidiškių dainos; *Kelk, sesut, jau ginsim namo; Seserie mano, ar tu matai tą žiburį, kur aš matau?* Augusto Leskyno ir Karlo Brugmano dainos; *Ko tu verki, sesele, ko tu verki, jaunoja?* Šimonys; *Dėkui, dėkui, sesutėle, kad nupynei vainikėlį* Leliūnai; *Gerai padarei, sesužėle; Gerai padarei, sesužyte, kad tu nelaikėi bėrus žirgus* Viliaus Kalvaičio dainos; *Žydėk, žydėk, sesule, kai darže lelijėlė* Palomenė; *Oi sese sese, sesaitė mano! nepulk į vargus, jauna būdama* Jonas Jablonskis; *Oi sese sese, sesele muno, taisyk mun patalėlį* Simono Daukanto dainos; *Ei sesė, sesė, sesytužė, ko graudžiai verki pas močiutę?* Juškų dainos; *Ką mislinai, sesytėle, pas rūtų darželį?* Trakai; *Sesū, sesū, tavo tėvas šaukia* Butrimony.

Sese, sesele – tai ir kreipinys į panašaus amžiaus, panašios padėties moterį, kurią besikreipiantysis laiko sau artima, lygia: *Sese, duok man stukelį pyrago* Rytų Prūsija (Tovė). Randame tokių kreipinių ir tautosakoje: *Lįsk, sesaitė, laukan, kaip jau bus, teip* Jono Basanavičiaus pasakos; *Naminė bitė ir prašanti laukinę: – Atlėk, sesait, pas mane apsilakyt.*

Maloniai – brolau, sesel – vienas į kitą kreipiasi ir Donelaičio pasakėčios „Lapės ir gandro česnis“ veikėjai:

Lapė ant laukų medžiodama gandrą sutiko.

„Sveiks, – tarė, – miels brolau! Ką veikia tavo pačiutė? [...]

„Imk, – tarė, – miels brolau, aš tau daugiaus dar atnešiu.“ [...]

Bet jau gandra, gerai tokią šelmystę matydams,

„Aš, – tarė, – tau, sesel, už garbę daug dėkavoju. [...]

Tik bėda, kad saldžialežuvė lapė vaišina gandrą tuo, ko šis nė praryti negali, o paskui įžūliai reikalauja pati būti pamaitinta. Tada ir gandra kerštaudamas už „česnį“ lapei išvemiam rupūžę. Poetas perspėja skaitytojus sergėtis saldžialežuvių, kurių žodžiai skiriasi nuo darbų:

Įš burnos išėina ūmai „sesutė, brolelis“,

O iš rankų tiesiog pasislėpęs buidelis kerta.

„Lietuvių kalbos žodyno“ redakcija, apie 1934

KĘSTUTIS NAVAKAS

2014 m. Poezijos pavasario laureatas

budintis

jau budo namai troleibusai pažino elektrą
iš ryto kavinių pasklido jų turkiškas garas
ir saulė tekėjo švari lyg *poesis electa*
lyg radijo šunys kelis syk sulėjo gitaros

ir bronzinis klasikas vilkosi bronzinį paltą
aukštai ant granito stovėjo jo bronziniai batai
prieš valdišką pastatą skiesdamos nuobodžio spalvą
prasiskleidė tulpės raudonos lyg falsifikatai

iš medžių išdužę padangėmis pylėsi varnos
sparnais kaip stiklais įsipjovę į ryto peizažą
ir žmonės jau kėlėsi malėsi priegatvių vartuos
minkšti lyg pagalviai jau ėjo kur kelias juos neša

jų lūpos kvėpėjo kakavomis bei sumuštiniais
švarkų atlapuos spuro smulkios ženkliukų skylutės
ir akys didėjo nubėgdamos darbo megztiniais
jie tolo tvirti tarsi niekad neskepsiančios plūdės

ir saulė juos rijo ir varvino tauką ir tuko
ir mėnuo jiems metė po kojom rugsėjį ir spalį
atrodė kad girdis daugybė mažų dviratukų
taip vėrėsi durys į šį kalendoriaus lapelį

štai kirtus baltaisiais diena savo įžangą baigia
ji viską surinks tarsi nuorūkas miklūs šlavėjai
jau eisi miegoti lyg Dievas kurio nebereikia
nes baigės naktis kurią visą prie lango stovėjai

praeivis

jis išeis iš namų ir lyg fleitos jam švilptels varteliai
jis dėvės drabužius kurie jo neišskirs iš kitų
ir nebus pavardės nei vienoj aptiktoj jo kortelėj
nei kitų duomenų – jis gyvens visiškai ne raštu

jisai leis gatve kur nupjaustytas kelkraščio klevas
jam numes tris lapus jis į juos tris kartus pažiūrės
greitai vasara baigsis o niekur jis dar nekeliavęs
ir be to jis žinąs jog lis lietūs o lapai byrės

parduotuvėse bus to paties ko prieš tūkstantį metų
vaiskiai blizganti folija puoš pakelių vitrinas
žmonės laikraščius nešis lyg neštų į avilius medų
tačiau jam to nereiks – jisai viską turįs ir žinąs

atsisės po medžiu kažkas griaudės virš gretimo miesto
tačiau kam įdomu kas ten daros virš mums gretimų
jis žiūrės kaip diena įprastinį gyvenimą dėsto
ji tokia kaip tada kai dar buvo saugu bei ramu

ir tada prasilenksim skirtinguos keliuos nesutilpę
aš pažvelgsiu į jį ir pamiršiu kuris mūsų aš
ir šypsodamas grįšiu namo kur varteliai man švilpia
ir naktis neateis nes jau nieko daugiau neatneš

plunksnos ir pelenai

kas įrodytų jog esi? tavo laiškuos
delnu praskyręs sakinius terandu keletą
ore pakibusių plunksnų
tavo nuotraukose spalvoti kontūrai
kuriuos jau kadais išaugai

nesuvokiamai šneka žmonės tavo
mieste: jei buvo tokia kalba –
seniai išbluko apsemtų bibliotekų tomuos

susimaišė priebalsiai / žodžiai
tapo tylėsniai už daiktus

teberegiu žmones kuriuose nieko
neparašyta: už jų ne paslaptis
tiktai keletas ore pakibusių plunksnų

tavęs juose neradau: neatsispindėjai
nei vienoje jų nuodėmėj nei viena burna
tavęs netylėjo

: kas man tave pamatytų? kas pasiųstų tavęsp
virtines debesys sudegančių ančių

plunksnas ir pelenus::: tik man miegant
stovi galvūgaly kraujo raudonumo akiniais
badai pirštu į mano pasenusius
klaidingus sapnus

debesys

švininiai lyg burės pripildytos pilko lietaus
ir skaidrūs lyg metai kurių dar praeiti nespėta
jie plaukia link tikslo ar šiaip kažin ko neartaus
kas niekad netilpo į kryptį ir laiką ir vietą

kaip oro kasyklos kur kasame savo sapnus
jie yra į jūrą anapus tykių horizontų
ir vėjas juos lydi paniręs į kirų sparnus
ir vandens jų atspindžius neša ton pusėn kurion tu

nėsyk nekeliavęs ji tau dar toliau nei toli
tad slėpki akis prisidėjęs prie antakių ranką
jie plaukia lyg švinas dangum begaliniai keli
ir viskas dar čia tačiau tau jau kažko neužtenka

lyg svetimas eitų į paliktus tavo namus
dalintis ir džiaugtis viskuo kas tik tau buvo skirta
nors tai tiktai debesys bet jų artumas ramus
baisiau už metus kai dar nieko nebuvo patirta

jie srūva kaip kraujas jie leidžiasi gyslom žemyn
susirenka saulę nuo bokštų bei medžių viršūnių
ir daužomas žingsnių tu sunkiai grįžti kambarin
ir vėl iki ryto renki savo tūkstantį šukių

2014 m. Poezijos pavasario laureatas Kęstutis Navakas

Tomo Raginos nuotr.

Gegužės 30 d. Kaune, Maironio literatūrinio muziejaus kiemelyje, iškilmingai vainikuotas 50-asis tarptautinio poezijos festivalio laureatas. Juo tapo kaunietis poetas Kęstutis Navakas už 2013 metais išleistas poezijos knygas „100 du“ ir „Lorelei: 50 meilės laiškų + meilės eilėraščių“. Kūrėjui atiteko ir Kauno miesto savivaldybės teikiama Maironio premija, kuri teikiama „Poezijos pavasario“ nugalėtojui. Poetas anksčiau apdovanotas Jotvingių bei Nacionaline kultūros ir meno premijomis. Jo eilėraščiai versti į rusų, latvių, gruzinų, suomių, švedų, makedonų, vokiečių, anglų kalbas, poetas dažnai dalyvauja užsienyje vykstančiuose poezijos festivaliuose, seminaruose.

TELESFORAS VALIUS: ŠIMTMEČIO DIALOGAI

Vida Mažrimienė

Kažkur pasiklydęs pavasaris, Lietuvą gniaubiančios šalnos ir iš dangaus pasipylę lietūs paakino aktyviau rengti kultūrinius renginius, meno parodas, juolab kad susiburti visiems priežasčių ir įvykių – į valias. Vos paminėję Viktoro Vizgirdos 110-ąsias gimimo metines, jau stovime prie naujų susitikimų slenksčio: Kauno nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje surengta Telesforo Valiaus (1914–1977) jubiliejinė šimtmečio paroda „Paskutinis rytas“. Ekspozicijos, pabuvojusios Kaune, persikelia į Druskininkus, o iš ten kelias į Vilnių, primindamos Dailės akademijos dėstytojo ir lietuvių grafikos klasiko įnašą į Lietuvos dailę.

Daugiau nei penkiasdešimt T. Valiaus kūrinių, alsuojančių sodriais išraiškų parametrais, priartina Lietuvai iškilų, tolimuose žemynuose kūrusį menininką, atgaivina atmintyje Kauną, Pelėdų kalną, kur meno mokykloje, Adomo Galdiko studijoje 1931 m. pradėjo savo kelionę į Parnaso papėdę Telesforas Valius. Lieknas, gražiai naujagė, žvitriai žingsniuojantis Kauno gatvėmis, viliojančiomis atvykėlio žvilgsnį modernia architektūra, rausvo granito laiptais, siauromis gatvelėmis, vaizdžiai aprašytomis Juliaus Kaupo prisiminimuose. Atsakydamas į klausimą, kodėl savo siužetus patalpino Kaune, šmaikščios pasakų knygos autorius nešykšti epitetu Laikinajai sostinei: „Jeigu klausiantysis nuvažiuotų į Kauną ir paslaminėtų tapybiškose jo senamesios gatvelėse, gerai išsižiūrėtų į jo charakteringas smulkmenas, jam paaiškėtų, kad Kaunas yra lygiai toks pat pasakiškas miestas, kaip Dancigas ar Drezdenas, kuriuose savo herojus mėgo apgyvendinti didysis E. T. A. Hoffmannas“.

Kaunas Telesforui Valiui – jaunystės miestas, alpūs gegužės vakarai, kai vos ne kiekviename darželyje taip svaigiai žydi alyvos. O kur dar didieji meno siekiai, Vytauto Didžiojo kultūros muziejus, atvežtos Rygos, Prancūzijos, Vokietijos meno parodos, M. K. Čiurlionio kūryba, Adomo Galdiko, Juozo Mikėno, Petro Kalpoko pamokos Meno mokykloje... Daugelio dėstytojų žvilgsniai krypsta į Valių: „Iš to vaikio tikrai kas nors išeis“, – kalbama kluaruose, nors gabiųjų mokykloje netrūksta, beveik lygiagrečiai mokosi Paulius Augius-Augustinavičius, Viktoras Petravičius, Marcė Katiliūtė, Juozas Kėdainis, Adolfas Vaičaitis... Ankstyvąją Telesforo Valiaus kūrybą ženklina juodai baltos raizinių plokštumos, pasvirę Žemaitijos bažnyčių bokštai („Velykų rytas Lietuvoje“, 1939), gimtojo krašto jausenos („Dionizio Poškos laikais“, 1939). Vaizdai, dailininko fiksuojami tarsi iš paukščio skrydžio, sklaidžiasi lakštuose organiška linijų mozaika, kontrastingų plokštumų orkestruotėmis („Belaukiančios“, 1942). Nors teigiama, jog lietuviškąją grafiką formavo tautinis menas, ankstyvuosiuose T. Valiaus, M. Katiliūtės, P. Augiaus-Augustinavičiaus raiziniuose gausu ekspresionistinio išraiškumo, kur ne kur sublykčioja dramatiniai Koethe's Kolwitzo raizinių kontūrai, raizybės klasiko V. Favorskio linijų juvelyrika.

Istorijos skersvėjai daugelį mokslo draugų pavertė klajūnais audrų kelyje, perkėlė į pasaulio platumas. Lyg žaibų perskeltas dangus skilo ir dailininkų kūryba, laimei, palaipsniui sugrįžtanti į Lietuvą. Kauno nacionalinis M. K. Čiurlionio, Lietuvos dailės, Telšių „Alkos“ ir Plungės muziejai – toli gražu ne visos Telesforo Valiaus dovanotų kūrinių buveinės. Kanados šimtmečio medaliau prizinininko, Tomasso Campanellos (Roma) aukso medaliau laimėtojo, Kanados grafikų asociacijos ir dailininkų sąjungos pirmininko darbais galima gėrėtis Londono *Regional Art Gallery*, Ontario *Art Institute*, Hamiltono *Art Gallery*, Monrealio *Gallery of Fine Arts* ekspozicijose. Valiaus pavardė minima Kembridžo *Dictionary of Art, Yearbook and Biographical Dictionary, Encyclopedia Lituanica*, 1984 m. Toronte dailininko našlės Aldonos Valienės pastangomis išleista monografija su Paulio Duvalio ir Romo Viesulo tekstais. Amerikos žemyne dailininkas surengė per 200 autorinių parodų, buvo iškiliausių meno renginių organizatorius, vertinimo komisijos narys, rašė apie Adomą Galdiką, Vytautą Kasiulį, Paulių Augį, Mončį, Al-

Telesforas Valius.

Paskutinis rytas, spalvotas piešinys, 1976

fonsą Dargį. Dailės grandio pavyzdys suformavo ištisą giminės dailininkų dinastiją: iliustruotojus Vytautą ir Sigutę Valius, jų atžalas Saulių ir Eglę, tekstilininką ir dailės pedagogą Andrių Valių ir kitus...

Į V. K. Jonyno galeriją Telesforo Valiaus kūrybos retrospektyvinė paroda atkeliavo neatsitiktinai. Dviejų bendražygių kūrybos susitikimas po galerijos skliautais vėrė naujus biografijų puslapius, kvietė naujam dialogui. Bičiulystė, užgimusi Kauno meno mokyklos suole, tęsėsi ir emigracijoje. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje šimtai lietuvių pabėgėlių spietėsi Vokietijoje, Hanau, Kaselio, Oldenburgo stovyklose. „Kiekvienas buvo brangus, likimo brolis, paženklintas tėvynės netekties, gyveno viltimi kada nors sugrįžti į Lietuvą“, – prisimena žymi mecenatė Magdalena Birutė Stankūnienė, visas jėgas atiduodanti lietuviškos kūrybos sugražinimui į Lietuvą. 1946 m. lietuvius apskriejo žinia, kad padedant prancūzų okupacinės zonos Baden Badene švietimo komisarui Raymondui Schmitleinui, prancūzų zonos UNRRA'os administracijai, Freiburge steigama Dailės ir amatų mokykla (*Ecole des Arts et Metiers*). Mokyklos organizatorius V. K. Jonynas paskiriamas mokyklos direktoriumi, dėstyti atvyksta Viktoras Vizgirda, Adomas Galdikas, Vytautas Kasiulis, Antanas ir Anastazija Tamošaičiai, estų

Telesforas Valius.

Samogitia, spalvota litografija, 1973

menotyrininkas Aleksis Rannitas, Adolfas Vaičaitis, su Alfonsu Krivicku, prisijungdami prie Telesforo Valiaus vadovaujamos grafikos studijos.

Dramatiškais netekties atspalviais paženklinta tuometinė T. Valiaus kūryba („Gaisras Lietuvos bažnytkaimy“, 1945, „Maras“, 1947) – ne vienintelė veiklos sritis. Taktiškas, jautrus, randantis raktą į studentų širdis – toks Valius išliko mokinių atsiminimuose. Turėjo gerą humoro jausmą, aptardamas darbus, nelabai patikusį atspalvį pavadindavo „piktai raudona“, „slegiančia juoda dėmė“, visai bloga – „kiaušiniene“, norėdamas pagirti – „sidabrinu tonu“, „versmingu darbu“. Valiaus komentarai „nepralenkė“ ekscentriškojo Galdiko, ne vieną apsnūdusį studentą pasiuntusį „šunims šeko pjauti“... Pasak Romo Viesulo, dėstytojas nepiršo savo sprendimo, mokinio darbo neliesdavo, nors ir nurodydavo detalai visas problemas. Dailės profesoriaus darbą jis pratęsė Kanadoje, gyvenimo saulėlydyje apgailestaudamas, kad labai gaila skirtis su savo mokiniais“.

Būti menininku *par excellence*, integruotis į pasaulio meno platumas Valių skatino veržlus kūrybiškumas. Egzistencija, pasiskirsčiusi tarp Europos ir Šiaurės Amerikos, nostalgiskai mintims sugrįžtant į gimtąją Žemaitiją, buvo jo kūrybos versmė. Susipažinęs su abstrakčiojo ekspresionizmo, Jacsono

Nukelta į 5 psl.

T. Valiui skirtos parodos atidarymo akimirka Kauno nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje

Atkelta iš 4 psl.

Polocko, Vilhelmo de Koonigo, Barneto Newmano, Marko Rothko darbai, meno geneze Niujorko muziejuose, tikru abstrakcionistu netapo, temų surasdavo už okeanų paliktoje Lietuvoje... Kardinalių pokyčių vieta – Paryžius, ten įgyta studija, kur Raulio Dufy, George'o Rouault paveikslų apsuptyje imasi monumentalinių monotipijų, spalvotų ofortų. Nuo šiol jo darbai gaudžia ištabiais obertonais, linijų ir tapybiškų potėpių srautais. Metaforomis ir alegorijomis prabyla praeitis (ciklas „Samogitia“), vulkanu veržiasi dabartis („Paskutinis rytas“). Potėpių dygsniais aižėja monotipijų paviršiai, vilnija barokiški linijų vingiai. Vienur lyg Picasso autorius šaržuoja savo autoportretą, kitur nugrimzta į globalias apmąstymų erdves. Kokie štrichai užbaigtą dailininko portretą?

Plunksnos prašosi J. Tysliavos istorinės poemos „Tawa nouson“ apipavidalinimo istorija. Tušu, tepuku ir spalva aštuonių dalių poemai menininkas meistriškai išrašė 96 eilutes, nupiešė 70 kvapą gniaužiančių iliustracijų, sudarė maketą, tačiau knyga dėl leidybos sunkumų nebuvo išleista. Dar nedėkingesnis likimas ištiko iliustruotą Rainerio Maria Rilke's „Kristupo Rilke's sakmė apie korneto meilę ir mirtį“, išverstą Henriko Nagio. Spaustuvėje 1975 m. žuvo dalis medžio raizinių ir atspaudai, o knyga su atnaujintais dailininko piešiniais buvo išleista tik po mirties. 1988-aisiais iš Lietuvos atvykus Vytautui Valiui, jam į rankas pateko „Tawa nouson“ maketas. Meno bendražygiai Lietuvoje ėmėsi darbo: apie maketą išleidimo būtinybę „Krantuose“ prabilo I. Korsakaitė, idėjai pritarė Kultūros ministerija, Sigita Geda, Vytautas Kubilius, Saulius Žukas. Vilniuje 2002 m. išspausdinta „Tawa nouson“ netrukus jau pretendavo į gražiausios knygos titulą.

Knygos išskirtinumą lėmė ir dviejų iškilų asmenybių – Juozo Tysliavos ir Telesforo Valiaus jungtis. Tysliava poema sukūrė išspausdintas penkias poezijos knygas tėvynėje ir rinktinę Amerikoje, Paryžiuje redagavęs įvairiakalbį žurnalą „Muba“, talpinusį ne tik P. Mondriano, K. Malevičiaus, J. Lipchitzo iliustracijas, bet ir propagavusį lietuvišką kultūrą. Istorinė poema apie baltų kultūros išnykimą ir prūsų tautos tragediją – autoriaus kūrybos gūbės giesmė, nerimas dėl pavergtos tėvynės. Nekyla abejonių, ši tema Valiui buvo artima. Perkirtęs kelių užsienio valstybių sienas, niekada nesiliovė rūpintis tėvynės reikalais, kartais be atlygio iliustruodavo išeivijos lietuvių rašytojų kūrinius, aukodavo savo honorarus tautiniams reikalams. „Tawa nouson“ – knyginės grafikos šedevras, prilygstantis vienietinėms, vadinamosioms dailininko knygoms, kurias formavo Picasso, Shagallas, Matisse'as ar Dufy...

„Telesforas Valius perkėlė į Kanadą reiklias europinės grafikos tradicijas, nepaprastai gerai nusiimanė apie grafikos metodus ir tobulai mokėjo savo amatą“, – rašė Kanados grafikas E. Bartramas. *Ars longa, vita brevis!* Minint Telesforo Valiaus 100-ąsias gimimo metines, nuostabiais versmėmis prabyla dailininko kūryba. □

Didžiausias alyvų sodas Europoje ir paslaptingas miškas vilioja lankytojus

Algis Vaškevičius

Latvijoje vos už 30 kilometrų nuo Lietuvos sienos įsikūręs nedidelis Duobelės miestelis dar vadinamas „saulės miestu“, nes čia būna daugiausia saulėtų dienų visoje Latvijoje. Kasmet pavasariui baidiantis Duobelė sutraukia dešimtis tūkstančių lankytojų, nes čia yra įkurtas didžiausias visoje Europoje alyvų sodas. Duobelės alyvų sodo puoselėtojai teigia, kad latvių selekcininko Pėterio Upyčio (1896–1976) įkurtame 4 hektarų ploto sode yra auginama beveik 200 skirtingų alyvų veislių ir hibridų.

Gyvenimą vaismedžių ir dekoratyvinių augalų selekcijai paskyręs latvis P. Upytis svajojo, kad jo kraštas taptų didžiąja alyvų valstybe – prie kiekvienų namų, kiekviename mieste, kiekviename kieme gegužę pakviptų baltos, rausvos, mėlynos ar violetinės alyvų kupetos. Selekcininkas pats išvedė daugiau nei šimtą alyvų veislių ir hibridų. Pasakiškos, įvairių spalvų svyrančios kekės tiesiog pakeri savo grožiu ir sodriu kvėpėjimu.

Visos alyvos turi savo istorijas, bet baltosios alyvos P. Upyčiui buvo mieliausios. Įspūdingą baltažiedę veislę jis pavadino savo gyvenimo meilės Kristinos Baltpurvinios vardu. Dar vieną išvestą baltųjų alyvų veislę jis pavadino savo motinos vardu – „Motina Edė Upytis“ („Mate Ede Upitis“). „Retas sūnus gali pastatyti motinai tokį paminklą iš tokios brangios medžiagos“, – laiške selekcininkui rašė sužadinta lankytoja.

Dar kitas baltas alyvas milžiniškomis žiedų kekėmis selekcininkas pavadino savo mėgstamo rašytojo Janio Puoruko apysakos „Perlų žvejas“ („Perlu Zvejnieks“) vardu. Apie jas 2010 metais lankydamasi Duobelės sode tuometė Suomijos prezidentė Tarja Halonen pasakė: „Gyvenime nesu mačiusi tokio stebuklo“. Nuostabiai gražios ir kvapnios dar vienos P. Upyčio baltosios alyvos gavo „Duobelės merginos“ („Dobelės Meitene“) vardą.

Čia yra įkurtas ir muziejus, kuris kviečia susipažinti su sodininko ir selekcininko P. Upyčio darbu ir asmenybe. Ekspozicija skirta sodininko indėliui į žemės ūkio mokslus ir atskleidžia jo domėjimąsi fotografija, muzika bei literatūra. Taip pat muziejus siūlo informacinę medžiagą ir konsultacijas apie naujausius sodininkystės pasiekimus, ekskursijas po Latvijos valstybinio sodininkystės instituto sodus.

Daugiausia lankytojų sodas sulaukia būtent gegužę, kai alyvos sužydi. Gali tik stebėtis žiedų formomis, įvairiausiais atspalviais, nenusakomais kvapais. Savaitgaliais po šį sodą vaikščioja, gėlėmis gėrisi ar tiesiog ant pievelės ilsisi tūkstančiai žmonių, labai didelė jų dalis – iš Lietuvos. Alyvų šventės metu sode rengiami klasikinės muzikos koncertai, kurie sustiprina šio unikalaus kampelio grožį.

Pasigrožėję šimtais žydinčių alyvų lankytojai vyksta į netoliese esantį ir legendomis apipintą Puokainių mišką. Jis laikomas senovine, šventa vieta, turinčia ypatingų energetinių galių, kurioje daug didelių ir mažų akmenų bei akmenų krūvų. Mįslingos akmenuotos upės, iš akmenų sukrauti pylimai ir saviti atskiri akmenys sukuria ypatingą atmosferą ir paslaptinę atmosferą.

Puokainiai yra stipri energetinė vieta, o šventųjų vietų tyrinėtojai, liaudies medicinos žinovai, aiškiaregiai, filosofai ir antropologai Puokainius laiko senovine baltų šventa vieta. Apie šią vietą buvo žinoma jau XX amžiaus trečiajame dešimtmetyje, nors visiškai šis miškas buvo atrastas 1990 metais, kai šią vietą aptiko antropologai ir kiti „energijų“ tyrinėtojai.

Čia savaitgaliais ir atostogų dienomis dirbo tūkstančiai talkininkų iš Latvijos ir Lietuvos – jie valė akmenų krūvas ir tvenkinukus, tiesė takus, rovė šabakštynus. Tie, kurie čia dirbo, jautė savitą energiją, keistas sroves. Vieta įdomi ir savo gražia aplinka – staciomis kalvomis, slėniais ir šaltiniais. Miške buvo atlikti tik būtiniausi miško gražinimo darbai, kad jis būtų kuo mažiau pažeistas.

Po mišką lankytojus vedžiojanti gidė Aina Veidemane nuoširdžiai pataria dabar savaitgaliais čia geriau nevažiuoti, nebus kur pastatyti nei autobuso, nei automobilio. Žmonės čia plaukia iš visos Latvijos, ypač daug užsienio turistų. Neseniai šią akmenų „gydyk-

Puokainių miškas

lą” aptiko ir lietuviai. Išbandę lietuviškas piramides, bioenergetikų paslaugas, mūsų tautiečiai neatsispiria pagundai turėti dar vieną viltį. Šiek tiek mažiau lankytojų darbo dienomis. Juos visus priima visai neseniai – gegužės viduryje duris atvėręs naujas modernus lankytojų centras.

Miškas auga ant kalvų, kurių yra lygiai 30. Labai keistai atrodo ažuolai, ant kurių lapai auga tik iš vienos pusės. Tačiau pati didžiausia miško keistenybė – jame esantys akmenys. Niekas negali pateikti įtikinamos versijos, iš kur miške atsirado šie nemažai sveriantys rieduliai. Didesniems akmenims suteikti saviti pavadinimai – *Nuotakos akmuo, Laimos stalas, Akmuo-gydytojas, Žiniuonių valtis*. Jiems priskiriamos magiškos galios.

Gidė sako, kad apsilankiusieji Puokainių miške jaučia keistas sroves, regi vaizdinius ir pagyja nuo sunkių ligų. Kai kurie šio miško lankytojai jaučia užplūstant mintis, kurių niekada patys nesugalvotų. Turistams čia patariama neieškoti antgamtinių stebuklų, bet atsiduoti ramybei, įsiklausyti į save, taip pat nereikalauti iš gamtos sveikatos, o tik tikėti stebuklu. Šiame miške, sakoma, galima palikti nuolat kankinančius skausmus.

Lankytojams pasiūloma atsigulti kažkada buvusio upeilio vagoje – vandens čia seniai nėra, jis slypi daug giliau, tik ant dugno guli daug įvairaus dydžio ir formų akmenų. Atrodo, ant jų gulėti turėtų būti labai nepatogu, tačiau turistai, tai išbandę, sako jautęsi puikiai ir po tokio seanso net sumažėję sprando ar nugaros skausmai.

Žinomas Amerikos antropologas ir fotografas Martinas Gray, jau trisdešimt metų tyrinėjantis šventas pasaulio vietas ir aplankęs apie 125 šalis, viešėjo ir Puokainiuose. Po šio apsilankymo jis teigė, kad ši vietovė pagal sakralinės geografijos principus susijusi su kitų valstybių šventvietėmis. „Mane toje vietovėje apėmė žodžiais sunkiai nusakomas jausmas. Tarsi srovė kūnu teka. Aš manau, kad senais laikais ši vietovė buvo naudojama svarbioms apeigų ceremonijoms“, – rašė jis.

Vietiniai gyventojai tvirtina, kad Puokainiuose visada būna geras oras. Net jei visai netoli lyja ar sninga, virš keistojo miško danguje šviečia saulė. Daugelis čia jaučia savitas energijos sroves, kiti regi vizijas arba priima informacijos srautus. Padavimai apie čia įvykusius stebuklingus išgijimus skatina daugelį vykti į Puokainius su viltimi susigrąžinti sveikatą ir sielos pusiausvyrą. □

Duobelės alyvų sodas.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Kova už Bažnyčios ir Tėvynės laisvę

Lidija Veličkaite

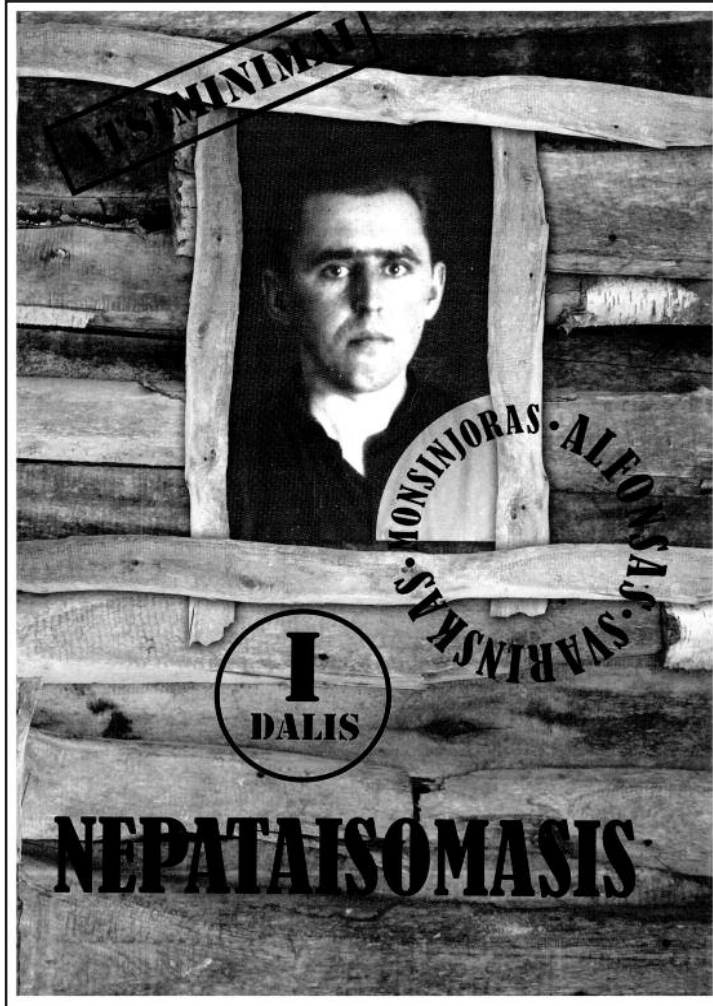
Savo gimimo įvykio neatsimenu, bet man sakė, kad gimiau 1925 m. sausio 21 dieną Ukmergės apskrity, Vidiškių parapijoje. Pirmiausia gyvenau Pamernackų kaime. Kai dar buvau labai mažas ir dar nebuvo gimę mano brolis ir sesuo, tėvai persikėlė į Kadrėnus. Prisimenu, kad pradėjau savo karjerą gal septynerių metų ganydamas žąsis. Ganyti eidavome anksti: saulė teka, mes jau einame. Kartais nusibosdavome ganyti, tada parbėgdavau namo ir imdavau fantazuoti, kad ten prie žąsų kažkas yra, gal lapė. Tėvai netikėdavo, bet eidavo pažiūrėti. Grįždavo nieko neradę. Nu, pabėgo, tai pabėgo... Ir vėl eidavau ganyti." Tai ištrauka iš monsinjoro Alfonso Svarinsko, žymaus Lietuvos laisvės kovotojo, Sibiro gulaguose vyskupo Pranciškaus Ramanausko slapta išventinto į kunigus knygos „Nepataisomasis“ I dalies. Tai pirmoji monsinjoro prisiminimų knyga, aprašanti 40-ties metų laikotarpį: nuo gimimo iki 1965 m. Joje pasakojama apie vaikystę, tėvus, mokslus, du kalinimo laikotarpius, išventinimą į kunigystę, darbą pirmosiose parapijose ir daugelį jo gyvenimą lydėjusių nuostabių žmonių. Sovietų Sąjungos okupuotoje Lietuvoje monsinjoras buvo teistas tris kartus, kalėjo 22 metus. Operatyvinėse KGB bylose pavadintas „Neispravimij“ (*Nepataisomasis*).

2014 m. balandžio 29 d. Lietuvos kariuomenės Vilniaus Įgulos karininkų ramovėje įvyko mons. Alfonso Svarinsko knygos „Nepataisomasis“ I dalies sutiktuvės („Vermės“ leidykla). Salė vos sutalpino žmones, atėjusius pagerbti mons. A. Svarinsko. Vilniaus jėzuitų gimnazijos jaunimo mišrus choras „Krantas“ sugiedojo „Lietuva brangi“ ir giesmę, skirtą visiems, žuvusiems už Lietuvos laisvę. Buvo parodytas išsamus filmas apie mons. A. Svarinską. Renginį vedė knygos teksto redaktorė ir maketuotoja, Vytauto Didžiojo universiteto ir Kauno technologijos universiteto docentė dr. Lina Šulcienė. Kadangi knygos turinys įkalbėtą mons. A. Svarinsko, jį įrašė ir įrašų transkripcijas padarė Mykolo Romerio universiteto prof. habil. dr. Donatas Stakišaitis.

Kalbėdamas mons. Alfonsas Svarinskas, priminęs senus laikus, sakė: „Mylėjome Dievą ir Tėvynę ir laisvai atidavėme savo garbę“. Apgailėstavo, kad išsikovojo laisvę, nemokame ją pasinaudoti. Jeigu dabar Lietuva žus, jau niekaip neatsigaus. Todėl rinkdami politikus turime galvoti apie Lietuvą ir jos išlikimą. Monsinjoras turėjo gerų mokytojų mokykloje, o vėliau ir Kauno kunigų seminarijoje, ypač jos rektorių, kunigą salezietį Pranciškų Petraitį SDB. Kalbėdamas lageriuose, sutiko prof. Levą Karsaviną, generolą majorą Joną Juodišį ir daugelį kitų, iš kurių, tada dar jaunas būdamas, mokėsi gyvenimo patirties. 1954 m. spalio 3 d. vyskupas Pranciškus Ramanauskas lageryje klieriką Alfonsą Svarinską išventino į kunigus.

Monsinjoras susirūpinęs, kad jaunimas mažai žino apie Lietuvos praeitį, žmonių patirtas kančias kovojant dėl Lietuvos laisvės. Reikia daryti viską, kad ta praeitis sugrįžtų į jaunimo sąmonę, kad jie būtų pasiryžę kovoti už Lietuvos išlikimą. Monsinjoras, jau bebaigiantis 90-uosius metus, klausia savęs, ar jis viską padaręs, ko Dievas iš jo norėjęs. O mūsų visų pareiga pratęsti darbus tų tūkstančių žmonių, kurie kovojo ir atidavė gyvybes, kad mes šiandien turėtume laisvę.

Lietuvos disidentas, publicistas, religinis mąstytojas, tada dar devyniolikmetis Petras Plumpa 1958 m. Mordovijos lageryje pirmą kartą susitiko su kun. A. Svarinsku, kalinčiu jau antrą kartą. Šiame lageryje kalėjo apie 2 tūkst. kalinių, iš jų apie 200 lietuvių, tarp kurių buvo 4 lietuvių kunigai, iš kurių ryškiausiai reikėsi kanauninkas Petras Rauda, kun. Alfonsas Svarinskas ir kun. Algirdas Mocius. Visi jie buvo skirtingo veikimo, charakterio ir charizmos. Nemažai žmonių apie mons. A. Svarinsko stiliaus kunigus kartais atsiliepia gana nepalankiai. P. Plumpa sako, kad tam yra svarbių priežasčių. Pat kunigai ir pasauliečiai jaučia į bažnyčią, į jos dvasinį gyvenimą esant tam tikrai bažnyčios vadovybės atmosferai. Kun. A. Svarinskas buvo užaugęs, subrandęs ir įleidęs šaknis popiežiaus Pijaus XII, kuris giminingas popiežius Pijaus IX linijai, atvirai

konfrontuojančiai su nekrikščionišku pasauliu, valdymo metais.

Popiežius Jonas XXIII jau buvo kitoks. Jis kalbėjosi su visais, netgi priešais. Todėl nereikėtų smerkti kunigų, kurie laikosi to laikotarpio linijos – vieno ar kito popiežiaus valdymo stiliaus. Kalbėdamas apie mons. A. Svarinsko knygą, P. Plumpa mato joje daug įdomių personalijų. Jis siūlo atkreipti dėmesį į prof. Levą Karsaviną. Jis parašęs ir išleides lietuviškai 5 tomus Europos kultūros istorijos. Europos Sąjunga (ES) susikūrė ant krikščioniškų pagrindų. Dabar netgi krikščionybės ir Dievo vardas išbrauktas iš ES įstatymų ir konstitucijos. Prieš mirtį prof. L. Karsavinas visus savo raštus perdavė kun. A. Svarinskui, kuris, parvežęs į Lietuvą, perdavė juos Mokslų Akademijos ir Vilniaus universiteto bibliotekai.

Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras prof. Bronislovas Genzelis, skaitydamas knygą, stebėjosi monsinjoro sąžiningumu. Ir kitas dalykas jį stebino – kad knyga parašyta kaip gero literato. Prof. B. Genzelio supratimu, rašymo stiliaus net literatai galėtų pasimokyti, nes knygoje viskas išdėstyta aiškiai, suprantamai. Prof. B. Genzelis susipažino su monsinjoru Lietuvos Respublikos Seime. Ir nors jų ideologija skirtinga, tačiau abu surado labai artimą bendravimo kalbą. Prof. B. Genzelis priminė, kad jo likimas susijęs su prof. Levu Karsavinu. Mons. A. Svarinskas išsaugojo profesoriaus raštus, kurie buvo parašyti ant popieriaus skiaučių, rūkomojo popieriaus ir juos saugoti buvo perdavęs gydytojui Vladui Šimkūnui, su kuriuo kalėjo lageryje. Kadangi tais laikais (apie 1956 m.) buvo nesaugu rankraščius laikyti namuose, jie pateko į prof. B. Genzelio rankas. Jis turėjo mokslinį laipsnį ir priklausė tuometei aukštesnei kastai, kuri buvo laisvesnė nuo kratų. Be šių raštų, jam buvo patikėti Stasio Šalkauskio raštai, perduoti jo žmonos.

Tačiau svarbiausias tikslas buvo ne juos laikyti, bet surasti būdą, kaip juos viešai paskelbti. Besimokydamas Maskvoje, B. Genzelis paprašė savo bendrakursio, kuris buvo padaręs partinę karjerą, parašyti straipsnį apie prof. L. Karsaviną. Jis straipsnį parašė ir kadangi buvo uždėti titulai „TSKP CK darbuotojas“, niekas negalėjo prikibti. Ir taip prof. L. Karsavinas Maskvoje jau buvo reabilituotas. Prof. L. Karsavinas rašė lietuviškai, tik „Mirties poema“ parašyta rusiškai. Šis garbingas žmogus savo raštuose rašė, kad visos blygybės eina ne iš blogio, bet dėl to, kad žmogus netampa tobulu. Žmogus turi siekti tobulėjimo, o ne ieškoti blygybių kituose. Nors L. Kar-

savinas buvo stačiatikis, bet jo raštuose matyti bendri krikščionybės principai. Ir jei mes sektume tuo, ką rašė L. Karsavinas, šiandien būtume iš tikrųjų tobuli. Kiek turėjome džiaugsmo ir pakilimo Nepriklausomybės pradžioje ir kodėl dabar ridenamės žemyn. Pasak L. Karsavino, patys esame kalti, kad neanalizuojame savęs ir neieškome savyje tobulumo, o ieškome netobulumo, blogio kituose.

Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarė, Signatarų klubo vadovė Birutė Valionytė pasveikino mons. Alfonsą Svarinską su pirmąja knyga ir sakėsi nustebusi, kad tai pirmoji jo knyga, nes mons. A. Svarinskas yra nepaprasta asmenybė mūsų Lietuvos padangėje, išskirtinė asmenybė Atgimimo laikotarpiu ir žmogus iš didžiosios raidės. Fenomenalios atminties, suvokiantis visu gilumu ir platumu aukštąsias krikščioniškąsias vertybes ir gyvenantis pagal jas žmogus. Lietuvoje ant pirštų galima suskaičiuoti tokius žmones. Kalbėdama apie mons. A. Svarinsko knygą, B. Valionytė sako, kad tai yra laikmečio – nuo karo pradžios (1940 m. birželio 15 d.) iki 1965 m. – istorijos vadovėlis su labai išsamia ir objektyviai pateikta medžiaga. Kadangi knyga yra įdiktutuota ir, ko gero, redaktoriai nieko nepakeitė, ji girdi ir jaučia monsinjoro atodūsi, šypsena, begalinį humoro jausmą. Tai knyga, skirta ne tik mokiniams, mokytojams, bet ir

istorikams kaip labai unikalus, konkretus, dokumentuotas liudijimas iš sunkiausio mūsų tautos gyvenimo laikotarpio. Joje aprašytas ne tik monsinjoro gyvenimas, bet ir daugelio žmonių likimai. Žmonių, kurie buvo aplink jį ir su juo – kalėjime, lageryje, kunigo tarnystėje. Mons. A. Svarinskas aiškiai pasako, kokia tai buvo asmenybė ir ką nuveikė per gyvenimą. Nurodant daug konkrečios medžiagos, knyga tampa ypač vertinga ir išsiskiria iš kitų žmonių rašytų prisiminimų knygų.

B. Valionytė priminė, kad prasidėjus Lietuvos atgimimui, gal ir visai neatsitiktinai, 1991 m. rugsėjo 15 d. vietoje mirusio Valerijono Šadreikos Šilutės rinkiminėje apygardoje Nr. 70 mons. A. Svarinskas rinkimuose į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą laimėjo prieš Marijoną Visokavičių (3 201 balsas), surinkęs 9 457 balsus – tai sudaro 66,9 procento. Kunigui, tikram aukštaičiui, signatarė linki ilgų ir gražių gyvenimo metų, o svarbiausia – parašyti ne dvi, o keturias knygas. Ir ne parašyti, o diktuoti ir diktuoti, kad jokie istorikai negalėtų pataisyti, perrašyti, pagražinti ar padailinti.

Kartu su mons. A. Svarinsku lageryje kalėjęs Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras Algirdas Endriukaitis siūlo monsinjoro veiklą įamžinti istorijoje. Lygiai kaip įamžinti 1863 m. sukilimui vadovavęs kun. Antanas Mackevičius, kovojęs už blaivybę vyskupas Motiejus Valančius. 1917 m. rugsėjo 22 d. Vilniaus lietuvių konferencijoje iš 222 delegatų daugiau kaip 70 buvo dvasininkai, kurie į nieką nesidairė, žinojo, ką jiems reikia daryti dėl Lietuvos.

Diskusijose pasisakė habilituotas mokslų daktaras prof. Giedrius Uždavinys, kurį labai sužadino monsinjoro knyga. Jis, kaip chirurgas, sako, kad smegenų branduoliuose slypi ypatinga nežinoma, neatpažinta vieta, kurią filosofškai įvardijame atmintimi. Ji tarytum okeanas kaupia gyvenimo paslaptis, dėlioja į įvairias pažinimo skrynelės, kad vieną dieną prasiveržtų didžiule jėga, teisybe, šauktų ir kalbėtų tai, kas yra tiesa, kas yra šventa ir kas yra garbinga. Amžinoji tiesa yra atiduoti duoklę sau, pasakyti savąją teisybę.

Istorikas Antanas Lesys pasisakė esąs 5 knygų autorius, viena iš jų apie kunigą Juozą Zdebskį, apie kurį daug medžiagos pateikė mons. A. Svarinskas, buvęs kun. J. Zdebskio bendražygis, garbės kanauninkas Vytautas Juozas Vaičiūnas ir sesuo Nijolė Sūdūnaitė.

Buvęs Šlienavos (Kauno raj.) bažnyčios klebonas,

Nukelta į 7 psl.

PAMINKLAS ŽEMAIČIŲ BŪRIO PARTIZANAMS

Eugenijus Ignatavičius

*O juk bus dar diena, kai pro vėliavų plazdanti mišką
Baltas vytis pakils ir padangėj aukštoj suspindės!
Mūsų kraujas giedos pro gimtines velėnų ištryškęs
Ir ant kapo nykaus šviesios taurės lelijų žydės.*

Pranašingas eiles rašė dvidešimtmetė medicinos studentė, poetė ir partizanė Diana Glemžaitė, tų pačių 1949 metų rudėnį žuvusi miškuose prie Juodupės. Laisvės aušra buvo dar labai toli. Tačiau išaušo. Ir ne vienam pakely ar pamiškėj, aplaistytoj partizanų krauju, pražydo lelijų taurės. O pro gimtines velėnų ištryškęs kraujas pragydo ažuolo, laukų akmenų ar granito paminklais. Kiekvienas jų – mūsų tautos žmonių meilės ženklas, pagarba ir paskutinis paliudijimas nežinia kur besilintiems partizanų palaikams, apaugusiems girių samana, apneštieiems raistų dumbliu, kagėbistų ir kolaborantų rankomis užgriautiems šuliniuose ar šiukšlynuose.

Deja, užmaršties „samanos“ kai kam pageidautinos ir raminančios. Ne visi džiaugiasi pražudusiomis atminties lelijomis. Beveik dešimt metų užtrukęs ginkluotas pasipriešinimas raudonajai okupacijai – gyvoji tautos istorija šiandien nustumta į paribį. Daugelis žmonių, dalyvavusių paminklų, skirtų laisvės kovotojų atminimui, atidengime nepastebėdavo šmėsčiojančių nacionalinės LRT kamerų ir spaudos atstovų. Ką gi, partizanų tema kai kuriems valdžios šulams yra nepatogi. Per valstybines šventes pasitenkinama Sausio 13-osios aukų paminėjimu. Partizanų kaip nebūta. Prie aukų panteono, talentingai sukurtos skulptoriaus Stanislovo Kuzmos *Pietos* Antakalnyje gabenami aukšti užsienio svečiai, dedamos gėlės, vainikai... Jie turėtų stebėtis, kad kovose už laisvę atsipirkta tik keliolika aukų.

Iš kur svečiui ar moksleiviui žinoti, kad čia palaidotos tik paskutinio, lemtingojo pasipriešinimo aukos, o kovose už laisvę paguldė galvas dvidešimt tūkstančių partizanų, tūkstančiai žmonių nukankinti gulaguose. Mėgstame padejuoti, kad jaunajai kartai nesiekijama patriotiškumas, daugelis jaunuolių nemyli Lietuvos. O kad po mūsų kojomis visa Lietuvos žemė nuklota tūkstančių kovotojų kaulais, ant kurių pamato sukurtas Sąjūdis, neprisimename. Juk po tėvynės velėna glūdi užversti neregėto didvyriškumo, gyvosios istorijos puslapiai. Nereikia didelių pastangų juos atversti ir skaityti. Ar nederėtų, kad daugelyje mokyklų ant sienų kabotų tame regione kovojusių vadų ar eilinių partizanų nuotraukos?.. Tai problematiška, pasakytų valdžios klerkai, daug kas neaišku, reikėtų dar palaukti. Laukiame jau 24 atgautos nepriklausomybės metus, kol sostinėje pasirodys nors vienas paminklas, skirtas visų laikų laisvės kovotojų atminimui.

Todėl negalima nesidžiaugti, kad nelaukdami valdžios malonių, šios iniciatyvos imasi nukentėjusieji, aukų artimieji, pakutinieji kovų už laisvę liudytojai. Nedaug mūsų piliečių apie tai sužino; kad ir apie gegužės 10 d. Nevarėnų seniūnijoje netoli Telšių atidengtą paminklą, sukurtą skulptoriaus Os-

Paminklo, skirto Telšių būrio partizanams, atidengimo iškilmės

valdo Neniškio – išvaizdus kryžius nukaltas iš lauko granito ir skirtas Telšių būrio partizanams, žuvusiems už Lietuvos laisvę 1945–1953 m. Juodlinkių, Kalnėnų ir Sarakų miškuose. Kitoje paminklo pusėje išvardinti Šatrijos rinktinės Telšių būrio vadai – Konstantinas Galdikas, Juozas Akavickas ir Steponas Paulauskas.

Į paminklo atidengimo iškilmes iš sostinės, Kauno, Plungės, Šilalės, Laukuvos ir kitų vietovių suplaukė daugiau nei keli šimtai žmonių. O iškilmių „kaltininkė“ – vienų viena, paprasta, bet ne eilinė, valinga moteris – paminklo sukūrimo iniciatorė, rezistentė, partizanų būrio vado Konstantino Galdiko Dūdos, Dūdelės žmona Aleksandra Jonauskytė-Galdikienė-Prijalgauskienė, Ji, negailėdama jėgų ir senatvei susitaupytų lėšų, ryžosi šiam žygiui: neatiduoti užmarščiai širdies atminty tebegyvenančių pasišventusių patriotų.

Nevarėnų bažnyčioje išsirikiavo vėliavų miškas. Šv. Mišias aukojo ir paminklą pašventino kunigas Aloyzas Žigaitis. Giedojo Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių choras (vad. Milda Ulkštinaite). Pasiimdę renginio dalyviai nužygiavo prie paminklo, pastatyto ant iškiliios aikštelės miško pakrašty, prie kelio Telšiai-Nevarėnai 7-ojo kilometro. Tai lengvai pastebima, tinkamai parinkta vieta, kurioje daug metų kryžiaus granitas skambės kaip žuvusiųjų varpas kiekvieno praeivio širdžiai.

Renginį vedė Nevarėnų kultūros centro direktorius A. Šniukšta. Pašventinus paminklą, Aleksandra Prijalgauskienė pasidalijo prisiminimais ne tik apie minėtus būrio vadus, bet ir kitus sutiktus partizanus: Aleksandrą Bulauską, Albiną Armoną, Kazį Eidintą, Kazį Kerpauską, Alfonsą Lakačiauską, Juozą Paulauską, Vytautą Paulauską ir jo seserį Genovaitę, Leoną Žutautą, brolius Vacį ir Juozą Žutautus – kovojusius, išduotus, kentėjusius enkavedistų tardymus, atidavusius brangiausią, ką turėjo – savo gyvybes. Kraštotyrininkas, Telšių garbės pilietis Augustinas Jonušas paviešino archyvinę medžiagą

apie šio krašto partizanų lemtį, agentų išdavystes. Telšių rajono savivaldybės meras Vytautas Kleiva padėjo už iniciatyvas, puoselėjančias istorinę atmintį. Kalbėjo Aleksandras Girdvainis, Žemaičių apygardos vadas, dimisijos kapitonas Steponas Grybauskas, A. Prijalgauskienei LLA nario pažymėjimą įteikė LLA sąjungos primininkė I. Montvydaitė-Giedraitienė.

Meninėje programoje gražiai pasirodė Telšių tunto skautai ir Telšių moksleiviai ateitininkai – skaitė eilėraščius, muzikavo, patriotines dainas atliko choras „Tremties aidai“. Emocionaliai, įtaigiai nuskambėjo dainos žodžiai „Mergaitė neišduos“, kuriuos kalėjimo kameroje parašė šventėje dalyvavusi Žemaičių apygardos pogrindžio spaudos bendradarbė Teresė Rupšytė-Ūksienė. Renginyje dalyvavo vienas kitas partizanas, plechavičiukų, buvusių politkalinių, tremtinių atstovai. Pabaigoje nuaidėjo trys salvės.

P.S.

Aleksandra Prijalgauskienė nuoširdžiai dėkoja visiems šventės dalyviams, ypač talkininkams, prisidėjusiems kuriant paminklą, organizuojant jo atidengimo renginį: urėdai Bronislovui Baniui už suteiktą paminklui vietą, skulptoriui O. Neniškiui už kantrybę keičiant tekstus ant paminklinio akmens; Telšių r. savivaldybės merui V. Kleivai, Nevarėnų parapijos klebonui A. Žigaičiui, Nevarėnų kultūros centro direktoriui A. Šniukštai, chorui „Tremties aidai“ ir kitiems meninės dalies atlikėjams, Gadūna seniūnei I. Kėšminienei, kraštotyrininkui A. Jonušiui, LLAKRS pirmininkei I. Giedraitienei, LPKTB Telšių skyriaus pirmininkei A. Striaukienei, rėmėjoms – Akavicko dukroms A. Strebeikienei ir S. Dvarenauskienei, G. Mačiulskienei ir O. Paulauskaitei-Bumblienei, visiems suvažiavusiems, bendražygiams ir bendraminčiams, įvairiais būdais aktyviai prisidėjusiems statant paminklą ir organizuojant atidengimo bei pašventinimo renginį. □

Atkelta iš 6 psl.

garbės kanauninkas Vytautas Juozas Vaičiūnas pasveikino mons. A. Svarinską su išleista knyga ir padėkojo už tai, kad jis dar keletui metų pratęsė kun. Juozo Zdebskio gyvenimą. Kai kun. J. Dzebskis buvo pavogtas iš ligoninės ir pervežtas pas kun. A. Svarinską į Viduklę, po to – į Kauną, į vienos iš pranciškonų seserų butą, A. Svarinskas vežė reikalingus vaistus ir visaip juo rūpinosi. Kanauninkas apgailėstauja, kad mums nelabai reikalingi savi kankiniai, o kun. J. Dzebskis tikrai buvo kankinys.

Mons. A. Svarinskas padėkojo visiems susirinkusiems į jo pirmosios knygos sutiktuves, džiaugėsi išgirdęs tiek daug komplimentų ir pažadėjo dar kovoti ir būti su žmonėmis.

Renginio vedėja docentė dr. Lina Šulcienė pabaigoje pasakė: „Tautos giesmėje giedama: 'Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia'. Tas sakins, ta ištarmė reiškia tu dalykus. Tai, kad mokomės iš savo didžiaviryių dorovės, drąsos, troškimo kautis už tiesą, už savo Tėvynės laisvę, už teisingumą. Kitas dalykas, kurį šita ištarmė mini – ji ragina išplėsti savo žmogiškumą, praplėsti savo atmintį, neapsiriboti psichologine savo pačių asmenine atmintimi, o išsiaknyti tautos atmintyje, kuri daro mus tikrais ir visaverčiais žmonėmis. Ne taškais istorijos srovėje.“ Padėkojusi už dalyvavimą vakare, ji pakvietė sugiedoti Tautos himną. □

Monsinjas Alfonsas Svarinskas (k.) ir prof. Bronius Genzelis knygos pristatymo metu

Kultūros kronika

Gegužės 27 – birželio 1 dienomis Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro Baleto trupė gastroliavo Italijoje, Katanijos Massimo Bellini teatre. Viename svarbiausių Sicilijos teatrų LNOBT trupė surengė net 7 baleto gala koncertus. Juose šoko ryškiausi Lietuvos baleto solistai – Olga Konošenko, Anastasija Čumakova, Genadijus Žukovskis, Kristina Gudžiūnaitė, Romas Ceizaris, Inga Cibulskytė, Eligijus Butkus, Martynas Rimeikis, Stanislavas Semianiura, Greta Gylytė, Marius Miliauskas, Grytė Dirmaitė ir kiti. Gala koncerto programa sudaryta iš klasikinių ir šiuolaikinių baletų fragmentų. Italų žiūrovams sušoktos ištraukos iš Mariuso Petipa choreografijos pagrindu pastatytų baletų „Gulbių ežeras“, „Bajaderė“, „Miegančioji gražuolė“ ir „Žizel“, neoklasikinio „Spragtuko“ (choreografas Andrejus Melanjinas) bei šiuolaikinio baleto kalba grįstų „Tristano ir Izoldos“ (chor. Krzysztof Pastoras) ir „Kopelijos“ (chor. Kirilas Simonovas).

Gegužės 29 – birželio 1 dienomis Vilniuje, gražiaiose sostinės erdvėse, vyko tradicinis tarptautinis folkloro festivalis „Skamba kankliai“. Šis festivalis, vadinamas folkloro atlaisdais, įvyko jau 42-ąjį kartą, o jo gimimo data – 1973 metai. Festivalio metu senamiesčio kiemai tapo savotiškais liaudies meno mylėtojų vienkiemiais. Visi atėjusieji gali dainuoti, šokti, šėlti bendrame besilinksminančiųjų sukuryje. Festivalio koncertai vyko ir senamiesčio kiemuose, ir koncertų salėse.

Gegužės 23 d. Kaliningrado miesto 4-joje bibliotekoje įvyko „Poezijos pavasario“ Kaliningrado srityje atidarymas. Renginyje dalyvavo Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas Antanas A. Jonynas, poetai Antanas Drilinga, Liudvikas Jakimavičius ir Vytautas Kaziela. Nuoširdžiai susitikime, kurį vedė Kaliningrado rašytojų sąjungos pirmininko pavaduotojas Sergejus Michailovas, skambėjo lietuvių autorių kūryba tiek lietuvių, tiek rusų kalba, savo eiles skaitė ir kaliningradiečiai poetai. Poezijos vakaro metu Kaliningrado lietuvių bendruomenės nariai, Kaliningrado rašytojai, Baltijos federalinio I. Kanto universiteto dėstytojai ir studentai bei visuomenės atstovai išgirdo ne tik lietuvių autorių poeziją, bet ir sužinojo apie jų kūrybinį kelią, o poetas Antanas Drilinga pasidalino prisiminimais iš K. Donelaičio 250-ųjų gimimo metinių minėjimo 1964 m. bei K. Donelaičio memorialinio muziejaus atidarymo 1979 metais.

Gegužės 29–30 dienomis Vroclave vyko net keli lietuvių kalbą, kultūrą ir meną pristatantys renginiai. Gegužės 29 d. Vroclavo universitete vyko II Tarptautinis lituanistų kongresas, į kurį atvyko lietuvių kalbos įvairiuose Europos universitetuose dėstytojai ir lietuvių kalbos besimokantys studentai. Tos pačios dienos vakare Žemutinės Silezijos kinematografijos centre atidaryta ką tik Olštynėje baigta eksponuoti paroda „Poetiniai dokumentai“, kurioje pristatoma per 100 žymiausių Lietuvos fotografų darbų. Gegužės 29-osios dienos vakarą kongreso dalyviams ir Vroclavo gyventojams pristatytas šiais metais lenkų kalba išleistas lietuvių rašytojo Herkaus Kunčiaus romanas „Litwin w Wilnie“. Gegužės 30 d. Vroclave paminėtas Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties 20-metis. Ta proga Vroclavo universitete profesorius Leonidas Donskis skaitė paskaitą „Lietuva ir Lenkija, 1994–2014. Puikybė ir prietarai“, o Jano Nowako-Jezioranskio Rytų Europos kolegijoje įvyko lietuvių ir lenkų intelektualų diskusija, kurioje dalyvavo prof. Leonidas Donskis ir Herkus Kunčius.

Gegužės 29 d. Kristijono Donelaičio memorialiniame muziejuje Tolminkiemyje vyko tarptautinė konferencija „Literatūra be sienų“, skirta Lietuvos grožinės literatūros pradininko, poeto, kunigo Kristijono Donelaičio 300-osioms gimimo metinėms. Konferencijoje, kurią organizavo Kaliningrado srities istorijos ir dailės muziejus, dalyvavo Lietuvos, Vokietijos, Baltarusijos ir Rusijos muziejininkai bei bibliotekininkai, Kaliningrado srities rašytojai bei akademinės visuomenės atstovai. Prelegentai nagrinėjo įvairius K. Donelaičio asmenybės ir kūrybos aspektus to meto kultūrinėje erdvėje, poeto literatūrinio paveldo sąsajas su nūdieną, tarptautiškumą, išliekamosios vertės kodą bei filosofinę prasmę.

Kaip šauksi

Atkelta iš 2 psl.

Beje, ši pasakėčia išsamiai išnagrinėta Daliaus Dilytės straipsnyje „Sena ir nauja Kristijono Donelaičio pasakėčioje *Lapės ir gandro česnis* (Senoji Lietuvos literatūra, kn. 30, 2010, p. 125–215). Straipsnio autorė prisimena, kad jai dar yra tekę girdėti žodžiu *sesute* kreipiantis vienoms į kitas to paties kaimo senas moteris XX a. aštuntajame dešimtmetyje.

Daug žodyne gražių kreipinių į motiną ir tėvą: *Tu mano motinėle, močiute sengalvėle* Grūžiai; *Motinyte lelijyte, kur man dėtis, kas darytie?* Giedraičiai; *Motinėle miela, palik mane vieną* Švenčionys; *Dėku tau, motut, dėku tau, senut, kad mane užauginai tokią slaunią dukrelę* Upytė; *Motynale, aš josiu jau Kretinga; Neduod, motinėle, už šėlmos bernelio, už to pijokėlio* Širvintos; *Motuzė, dar nenoriu eiti, būt gailu kelių daiktelių* Vydūnas; *Klausai (klausia), sesaitė, klausai, matušaitė, kur paliko brolaitis* Simono Daukanto dainos; *Tėveli mano, ak tikrasiai mano, katrą duosi man žirgelį an mergelę jotie?* Adučiškis; *Tėveli karveli, motule gegule, pavelyk namelius palinksmytie* Jieznas; *Kelk, mano tėvužėli, taisyk ma[n] žagrele* Juškų dainos; *Oi tėvelėli, tėvelėli širdėle, oi, neduok neleisk už tolimo bernelio* Birštonas; *Tėvyti mano, senasis mano, šerk ma[n] bėrą žirgelį* Juškų dainos; *Oi tėvuti, tėvutėli, ženyk mane rudenėli* Sudeikiai.

Įdomų kreipinį rinkdama medžiagą Kaltanėnų šnektos žodynui yra girdėjusi jo Angelę Vilutytę. Lankomos senutės dažnai sutikdavo ją džiaugdamosi: *Vaikele, kaip gerai, kad atėjai in man’*. Apie tai žodyno autorė yra pasakojusi, kai džiaugiausi jos surinktais gimtojo krašto kalbos lobiais ir ketinau rašyti žodyno recenziją. Panašių pasakymų – maloninių kreipinių į suaugusįjį – rastume ir didžiajame „Lietuvių kalbos žodyne“: *Aš tau, vaike, obuolių pridėsiu* Daugėliškis; *Aš tau, vaikie, padarysiu vyžas!* Čekiškė; *Vaike, kruopą inkaisk* (užkask) Zietela; *Grėtele, vaikuži, dabar nebegalvok apie skolų grąžinimą* Ieva Simonaitytė; *Vaikučiai, baisu klausyt, kas dabar par žmonės!* Jurbarkas; *Su mūšiu, vaikuži, nieko nepadarysi* Pajūris; *Vaikelia, aukselia, ką čia kalbi niekus!* Druskininkai; *Vaikeli, dukrele, sergu* Daugai; *Ką tu, vaikeli, padarysi* Raseiniai; *Visai, vaikali, blogai – iš lovos nebeišsiropštu* Raudėnai; *Vaikeliuk, tu tokia jauna, o taip karštai imies bartis* Kupiškis; *O tai dėkui, vaikuliuk, kad pamačijai* Alytus; *Nu einam, vaikuleli, biškį dirbti* Tirkšliai; *Nenusimink, vaikeleli!* Adučiškis; *Kur tu benulėksi, vaikali, tą patį rasi visur* Tirkšliai; *Sakau, čia ne kriautuvė, vaikeli muno* Tauragė; *Kur eisi, vaikali, ten savi atrasi* Ylakai. Tokių kreipinių į suaugusiuosius esama ir „Metuose“: *Vaikai, skubykite, ant vakars jau prisiartin; o rytoj reikės pamaži dalgius pasiprovyt*.

Tai tik keli atklydę prisiminimai, kaip kada kieno buvau kalbintas, tik nedidelis pluoštelis didžiojo žodyno ir Kristijono Donelaičio raštų pavyzdžių, rodančių, kaip mokėta kreiptis į savo šeimos narius ir į tolimesnius žmones. O gal ir mes galėtume dažniau padovantoti po malonesnį, nuoširdesnį žodį ir savo artimiesiems, ir visai nepažįstamiems žmonėms? Juk kaip šauksi, taip atsiliesi.

Gimtoji kalba,
2014 balandis, Nr. 4